

ΗΑΝΝΑΗ ΚΕΝΤ

Οι Καλοί

Μετάφραση

Μαρίν Αγγελίδου

ΙΚΑΡΟΣ

ΟΙ ΚΑΛΟΙ

Τίτλος πρωτοτύπου: *The Good People*

© Hannah Kent, 2016

© για την ελληνική έκδοση Εκδόσεις Ίκαρος, 2017

Μετάφραση από τα αγγλικά: Μαρία Αγγελίδου

Τυπογραφική επιμέλεια: Ελευθερία Κοψιδά

Σχεδιασμός - Εικονογράφηση εξωφύλλου: Χρήστος Κούρτογλου

Στοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση: Εκδόσεις Ίκαρος

Εκτύπωση: Μητρόπολις Α.Ε.

Βιβλιοδεσία: Ηλ. Μπουντάς - Π. Βασιλειάδης Ο.Ε.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα όλης της αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2017

ISBN 978-960-572-200-5

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ • Τ: 210 3225152 • www.ikarosbooks.gr

Hannah Kent

ΟΙ ΚΑΛΟΙ

Μετάφραση
Μαρία Αγγελίδου

ΙΚΑΡΟΣ

Για την αδελφή μου Μπριόνι

Ήταν μια φορά στο δάσος, γουίλε γουίλε γουάιλε,
μια γριά κακόμοιρη, στη ρεματιά του Σόιλε.

Κι είχε ένα μωρό παιδί, γουίλε, γουίλε, γουάιλε,
τριώ μηνών της αγκαλιάς, στη ρεματιά του Σόιλε.

Είχε κι ένα μαχαιράκι, γουίλε, γουίλε, γουάιλε,
κοφτερό σαν ξυραφάκι, στη ρεματιά του Σόιλε.

Και το 'πιασε, το σήκωσε, γουίλε, γουίλε, γουάιλε,
το 'μπηξε στην καρδούλα του, στη ρεματιά του Σόιλε.

Χτυπάει η πόρτα τρεις φορές, γουίλε, γουίλε, γουάιλε,
χτυπάει, χτυπάει, χτυπάει ξανά, στη ρεματιά του Σόιλε.

Την πιάσανε, την πήρανε, γουίλε, γουίλε, γουάιλε.
Στη φυλακή τη ρίξανε, στη ρεματιά του Σόιλε.

Και της περάσαν το σκοινί, γουίλε, γουίλε, γουάιλε,
απ' το λαιμό την κρέμασαν, στη ρεματιά του Σόιλε.

Την κρέμασαν, τη σκότωσαν, γουίλε, γουίλε, γουάιλε,
την κακομοίρα τη γριά, στη ρεματιά του Σόιλε.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΙΡΛΑΝΔΕΖΙΚΗ ΜΠΑΛΑΝΤΑ, 1600 ΠΕΡ.

Κι αν όλα έχουν γίνει, αν όλα έχουν ειπωθεί, πώς να 'μαστε, πώς μπορούμε να 'μαστε σίγουροι ότι ο δικός μας παραλογισμός δεν είναι καλύτερος από την αλήθεια του άλλου; Αφού είναι δικός μας και τον έχουμε θρέψει με τη ζεστασιά της καρδιάς και της ψυχής μας. Έτοιμος είναι για να φωλιάσουν μέσα του οι άγριες μέλισσες της αλήθειας και να φτιάξουν το μέλι τους, το γλυκό μέλι τους. Ελάτε, ελάτε ξανά στον κόσμο, άγριες μέλισσες, άγριες μέλισσες!

Γ. Μπ. Γεϊτε, *Το λυκόφως των Κελτών, Πίστη και Απιστία*

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο θάνατος είναι ο γιατρός των φτωχών

Liagh gach boicht bas

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑ

Χαμολεύκι

Η πρώτη σκέψη της Νόρας, όταν της έφεραν το σώμα, ήταν πως όχι, δεν ήταν ο άντρας της αυτός. Για μια στιγμή, όρθια στο τσουχτερό κρύο, έμεινε να κοιτάζει τους άντρες που κουβαλούσαν το κορμί του Μάρτιν στους ιδρωμένους γεροδεμένους ώμους τους, πιστεύοντας πως δεν ήταν παρά ένα κακοφτιαγμένο ψεύτικο ομοίωμα· ένα ξωτικό με τη μορφή του, απίστευτα σκληρό τόσο που του έμοιαζε. Το στόμα και τα μάτια του Μάρτιν ήταν ορθάνοιχτα και το κεφάλι του πεσμένο στο στήθος, μα δεν είχε ζωή μέσα του. Ο σιδεράς και ο ζευγάς της είχαν φέρει ένα άψυχο κουφάρι. Δεν μπορεί να 'ταν ο άντρας της αυτός. Δεν ήταν αυτός.

Ο Μάρτιν έσκαβε χαντάκια δίπλα στα χωράφια, στην κατηφοριά της κοιλάδας, είπε ο Πήτερ Ο'Κόννορ. Τον είχε δει να σταματάει, να φέρνει το χέρι στο στήθος του σαν να 'θελε να πάρει όρκο κι ύστερα να σωριάζεται στο μαλακό χώμα. Δεν φώναζε, δεν βόγκηξε. Είχε φύγει χωρίς να χαιρετίσει, χωρίς να φοβηθεί.

Τα σκασμένα χείλια του Πήτερ τρέμισαν, τα μάτια του ήταν κόκκινα στις κόγχες τους. «Λυπάμαι για το κακό που σε βρήκε», ψιθύρισε.

Τα πόδια της Νόρας λύγισαν κάτω από το βάρος της κι έπεσε στο χώμα και στ' άχυρα της αυλής, ένωσε τη φριχτή γνώση να διαπερνάει την καρδιά της.

Ο Τζων Ο'Ντόναχιου, με τα χοντρά του μπράτσα σημαδεμένα από τη δουλειά στο σιδεράδικο, φόρτωσε τον Μάρτιν στον ώμο του, για να μπορέσει ο Πήτερ να σηκώσει τη Νόρα από τις λάσπες. Τα μάτια των δυο αντρών ήταν σκοτεινιασμένα από τη λύπη κι όταν η Νόρα άνοιξε το στόμα της να ουρλιάξει και το ουρλιαχτό την έπνιξε και δεν έβγαλε άχνα από το στόμα της, εκείνοι έσκυψαν τα κεφάλια τους σαν να την είχαν ακούσει να φωνάζει.

Ο Πήτερ τράβηξε απ' τα σφιγμένα χέρια της το ταγάρι με το φαί για το κοτέτσι. Έδιωξε με το πόδι του τις κότρες απ' το σκαλί της πόρτας. Και περνώντας το χέρι της Νόρας στους ώμους του την έμπασε μέσα, για να την καθίσει δίπλα στο παραγώνι, όπου το εγγόνι της, ο Μίχολ, κοιμόταν στην ξύλινη κασέλα. Το αγόρι, με τα μάγουλά του αναψοκοκκινισμένα από τη ζέστα της χόβολης, σάλεψε όταν μπήκαν, κι η Νόρα πρόσεξε τα μάτια του Πήτερ, που στράφηκαν όλο περιέργεια προς το μέρος του.

Ο Τζων μπήκε πίσω τους, με το σαγόνι σφιγμένο από το βάρος του κορμιού του Μάρτιν. Τα λασπωμένα του άρβυλα άφησαν λερά χνάρια στο στεγνό πατημένο χώμα, μέσα στο σπίτι. Γρυλίζοντας από την προσπάθεια, άφησε τον Μάρτιν στο κρεβάτι, στο μικρό χώρισμα δίπλα στην κάμαρα. Σκόνη σηκώθηκε από το αχυρένιο στρώμα. Ο σιδεράς σταυροκοπήθηκε με προσεκτικές κινήσεις και σκύβοντας για να μη σκουντουφλήσει στο πανωπόρτι μουρμούρισε πως η γυναίκα του, η Όνια, θα 'ρχότανε γρήγορα και πως είχανε κιόλας στείλει να φωνάξουν τον καινούργιο παπά.

Η Νόρα ένιωσε το λαρύγγι της να σφίγγεται. Σηκώθηκε να πάει στο σώμα του Μάρτιν, μα ο Πήτερ την κράτησε από τον καρπό.

«Άσε να τον πλύνουνε», της είπε μαλακά.

Ο Τζων έριξε μια αμήχανη ματιά στο αγόρι κι έφυγε δίχως άλλη λέξη, κλείνοντας το μισόπορτο πίσω του.

Σκοτείνιασε κι άλλο.

«Τον είδες να πέφτει; Τον είδες; Με τα μάτια σου;» Η φωνή της Νόρας ακούστηκε παράξενη, μικρή. Άρπαξε το χέρι του Πήτερ τόσο σφιχτά που τα δάχτυλά της πόνεσαν.

«Τον είδα», μουρμούρισε εκείνος κοιτάζοντας τον Μίχολ. «Τον είδα στα χωράφια και σήκωσα το χέρι μου. Και τον είδα να πέφτει».

«Έπρεπε να σκαφτούν αυτά τα χαντάκια. Μου είπε χτες πως έπρεπε να τα σκάψει, για να ξεενερίζονται τα χώματα...» Η Νόρα ένιωσε το θάνατο του αντρός της να σέρνεται παγωμένος πάνω της, ώσπου την έπιασε τρεμούλα. Ο Πήτερ της έριξε μια πατατούκα στους ώμους κι από τη γνώριμη μυρωδιά της –καμένο χαμολεύκι– η Νόρα κατάλαβε πως ήταν του Μάρτιν. Πρέπει να την έφεραν μαζί με το άψυχο κορμί του.

«Κάποιος άλλος θα πρέπει να τα τελειώσει αυτά τα χαντάκια», τραύλισε, τρίβοντας το μάγουλό της στο τραχύ πέτο.

«Μην τα σκέφτεσαι αυτά τώρα, Νόρα».

«Κι η αχυροσκεπή θα θέλει σάλωμα, μόλις ανοίξει ο καιρός».

«Θα το κοιτάξουμε εμείς, μη νοιάζεσαι τώρα».

«Κι ο Μίχολ. Το παιδί...» Ξαφνικός την έσφιξε ο τρόμος και κοίταξε το παιδί, τα μαλλιά του γυάλιζαν χάλκινα στο φέγγος της φωτιάς. Πάλι καλά που κοιμόταν. Όταν κοιμόταν, δεν φαινότανε και τόσο λειψό, η αγκύλωση που κρατούσε ακίνητα τα μέλη του χαλάρωνε, κι ούτε κανείς καταλάβαινε πως η γλώσ-

σα του δεν έλεγε λόγια. Ο Μάρτιν έλεγε πως κοιμισμένος ο Μίχολ έμοιαζε με την κόρη τους. «Σαν να 'ναι καλά δείχνει», είπε μια φορά. «Έτσι θα 'ναι, όταν θα του περάσει η αρρώστια. Όταν θα του τη γιατρέψουμε».

«Θέλεις να σου φωνάξω κανέναν, Νόρα;» ρώτησε ο Πήτερ με την ανησυχία γραμμένη στο πρόσωπό του.

«Τον Μίχολ. Δεν τον θέλω εδώ». Η φωνή της ακούστηκε βραχνή. «Πάρ' τον και πήγαινέ τον στην Πεγκ Ο'Σέι».

Ο Πήτερ την κοίταξε αμήχανος. «Δεν τον θέλεις μαζί σου;»

«Πάρ' τον από δω».

«Δεν θέλω να σ' αφήσω μόνη σου, Νόρα. Θα περιμένω να 'ρθει η Όνια πρώτα».

«Δεν θέλω να 'ναι εδώ και να τον κοιτάνε όλοι». Η Νόρα έσκυψε, έπιασε το κοιμισμένο αγόρι από τις μασχάλες, το σήκωσε και το κράτησε μπροστά στον Πήτερ. Το παιδί έπαιξε τα βλέφαρά του, μισάνοιξε τα μάτια, βαρύ ακόμη από τον ύπνο.

«Πάρ' τον. Πήγαινέ τον στην Πεγκ. Πριν έρθει κανείς».

Ο Μίχολ άρχισε να τρέμει, όπως κρεμόταν από τα χέρια της Νόρας. Τα πόδια του συσπάστηκαν, αδύνατα πολύ, μελανιασμένα τόπους τόπους.

Ο Πήτερ μόρφασε. «Της κόρης σου, ε; Ο Θεός ν' αναπαύσει την ψυχή της».

«Πάρ' τον, Πήτερ. Σε παρακαλώ».

Την κάρφωσε με το βλέμμα του, λυπημένος. «Κανέναν δεν θα γυρίσει να τον κοιτάξει, Νόρα. Μια τέτοιαν ώρα όλοι εσέ-να θα σκεφτούν».

«Θα τον φάνε με τα μάτια. Και θα κουτσομπολέψουν. Αυτό θα κάνουν».

Το κεφάλι του Μίχολ έγειρε πίσω κι άρχισε να κλαίει, με τα χέρια του σφιγμένα γροθιές.

«Τι έχει;»

«Για την αγάπη του Θεού, Πήτερ, πάρ' τον». Η φωνή της έσπασε. «Πάρ' τον από δω!»

Ο Πήτερ έγεννεσε και πήρε τον Μίχολ στην αγκαλιά του. Το αγόρι φορούσε ένα μάλλινο κοριτσίστικο φουστάνι, που του 'πεφτε μακρύ, κι ο Πήτερ αδέξια τύλιξε το τριμμένο ρούχο γύρω από τα πόδια του αγοριού, φροντίζοντας να σκεπάσει και τα δάχτυλά του. «Κάνει ψοφόκρυο έξω», είπε. «Δεν έχεις κανένα σάλι να του ρίξω πάνω του;»

Με χέρια που έτρεμαν έβγαλε η Νόρα το δικό της και του 'δωσε.

Ο Πήτερ σηκώθηκε κρατώντας στην αγκαλιά του το παιδί, που κλαψούριζε. «Λυπάμαι, Νόρα, λυπάμαι».

Η πόρτα άνοιξε διάπλατα κι έμεινε ανοιχτή πίσω του, σπρωγμένη από τον αέρα.

Η Νόρα περίμενε ώσπου το κλάμα του Μίχολ έπαψε ν' ακούγεται και κατάλαβε πως ο Πήτερ είχε βγει στον δρόμο. Τότε σηκώθηκε από το χαμηλό скаμνί της και μπήκε στο δωματιάκι, σφίγγοντας την πατατούκα του Μάρτιν στους ώμους της.

«Χριστέ μου, καλέ μου Χριστέ».

Ο άντρας της ήταν στο νυφιάτικο κρεβάτι τους, με τα χέρια βολεμένα στα πλευρά του, χόρτα και λάσπη κολλημένα στις ροζιασμένες παλάμες του. Τα μάτια του ήταν μισόκλειστα. Το άσπρο τους θαμπογυάλιζε στο φως από την ανοιχτή πόρτα.

Η ακινησία του Μάρτιν μέσα στο ήσυχο δωμάτιο έκανε τη λύπη να φουσκώσει σαν κύμα στο στήθος της. Η Νόρα κάθισε στο κρεβάτι, ακούμπησε το μέτωπό της στο μάγουλο του Μάρτιν κι ένιωσε το κρύο αξύριστο δέρμα του. Τραβώντας την πατατούκα του έτσι που να τους σκεπάζει και τους δυο έκλεισε τα μάτια της κι ένιωσε τα πνευμόνια της ν' αδειάζουν από αέ-

ρα. Ο πόνος κατέβηκε βαρύς σαν νερό πολύ, της φάνηκε σαν να πνιγόταν. Το στήθος της συσπάστηκε και βρέθηκε να κλαίει στον ώμο του άντρα της, με το πρόσωπο κολλημένο στο ρούχο του που μύριζε χώμα και σβουινιές και γλυκόν αέρα της κοιλάδας και καπνό απ' τις αναμμένες σόμπες του φθινοπωρινού απογεύματος. Έκλαψε σαν σκυλί δαρμένο, με το πνιχτό σφιγμένο παράπονο του παρατημένου ζώου.

Το πρωί ακόμα ήταν εδώ ξαπλωμένοι, ξύπνιοι κι οι δυο στο σκοτάδι πριν από το χάραμα, και το χέρι του Μάρτιν ακουμπούσε ζεστό στην κοιλιά της.

«Νομίζω πως θα βρέξει σήμερα», της είχε πει. Κι η Νόρα τον είχε αφήσει να την τραβήξει στο πλατύ δυνατό του στήθος, είχε ταιριάζει τον ρυθμό της ανάσας της με τον δικό του.

«Τη νύχτα φύσαγε».

«Σε ξύπνησε ο αέρας;»

«Το παιδί με ξύπνησε. Φοβήθηκε κι έκλαιγε».

Ο Μάρτιν τσίτωσε τ' αυτιά του. «Τώρα πάντως δεν ακούγεται».

«Θα ξεχώσεις πατάτες σήμερα;»

«Θα σκάψω χαντάκια».

«Θα περάσεις να πεις μια κουβέντα στον καινούργιο παπά για τον Μίχολ, καθώς θα γυρνάς;»

«Ναι».

Η Νόρα κόλλησε στο νεκρό κορμί του άντρα της, έφερε στο μυαλό της τις νύχτες που είχαν κοιμηθεί μαζί, το ασυναίσθητο άγγιγμα του ποδιού του στα δικά της μέσα στη συνήθεια του γάμου, κι έκλαψε με λυγμούς, τόσο που σχεδόν της ήρθε εμετός από το κλάμα.

Δεν σταμάτησε παρά μόνο στη σκέψη πως τ' αναφιλητά της μπορούσαν να ξυπνήσουν τους δαιμόνους, που θα παραμό-

νευαν την ψυχή του. Δάγκωσε το μανίκι της πατατούκας του Μάρτιν και συνέχισε να κλαίει βουβά.

Πώς τόλμησες, σκέφτηκε. Πώς τόλμησες να μ' αφήσεις και να φύγεις.

«Νόρα;»

Την είχε πάρει ο ύπνος. Μισάνοιξε τα πρησμένα της μάτια και είδε τη λυγερόκορμη γυναίκα του σιδερά στο άνοιγμα της πόρτας.

«Όνια», βόγκηξε.

Η γυναίκα μπήκε, σταυροκοπήθηκε βλέποντας τον πεθαμένο. «Ο Θεός να ελεήσει την ψυχή του. Λυπάμαι για το κακό που σε βρήκε. Ο Μάρτιν...» σταμάτησε και γονάτισε δίπλα στη Νόρα. «Ήταν καλός άντρας. Σπάνιος».

Η Νόρα ανακάθισε στο κρεβάτι και σκούπισε τα μάτια με την ποδιά της, αμήχανη.

«Σ' έχει πνίξει η λύπη, Νόρα. Το βλέπω. Αλλά θα τον νεκροστολίσουμε και θα 'τοιμάσουμε την αγρύπνια, καταπώς πρέπει. Θέλεις να μ' αφήσεις να τον πλύνω και να τον σαβανώσω εγώ; Του πατερ-Χίλι του το 'πανε κι έρχεται».

Η Όνια έπιασε το γόνατο της Νόρας και το 'σφιξε. Το πρόσωπό της, πλατύ, μεγάλο, έμοιαζε στοιχειό στο μισοσκοτάδο. Η Νόρα την κοίταξε με τρόπο.

«Έλα, ησύχασε. Πάρ' εδώ τις χάντρες σου... Είναι κοντά στο Θεό τώρα, Νόρα. Αυτό να σκέφτεσαι». Κοίταξε τριγύρω. «Μόνη σου είσαι; Δεν έχεις κι ένα παιδί...»

Η Νόρα έσφιξε τις χάντρες του ροζάριου στα δάχτυλά της. «Μόνη μου είμαι».

Η Όνια άρχισε να πλένει τον Μάρτιν με τρυφερότητα, σαν να 'τανε δικός της άντρας. Στην αρχή η Νόρα έβλεπε, σφίγγοντας το ροζάριο στο χέρι της με τόση δύναμη, που οι ξύλινες χάντρες του σημάδεψαν το δέρμα της. Δεν μπορούσε να το πιστέψει ότι ήταν ο άντρας της αυτός που είχανε γυμνό μπροστά τους, το άσπρο της κοιλιάς του ξέσκεπο. Ήταν ντροπή να βλέπει μια ξένη γυναίκα τα χλωμά μυστικά του κορμιού του. Όταν σηκώθηκε κι άπλωσε το χέρι της να πάρει το πανί, η Όνια της το 'δωσε χωρίς να πει λέξη. Τον έπλυνε εκείνη, λοιπόν, και με κάθε κίνηση του χεριού της αποχαιρετούσε το γερό του στέρνο, τις γραμμές των ποδιών και των χεριών του.

Πόσο καλά σε ξέρω, είπε μέσα της. Κι όταν ένιωσε το λαρύγγι της να σφίγγεται, ξεροκατάπιε κι ανάγκασε το βλέμμα της να καρφωθεί στις λεπτές φλεβίτσες πάνω από τα γόνατά του, στις γνώριμες κατσαρές τριχούλες στις γάμπες του. Δεν μπορούσε να καταλάβει πώς ήταν δυνατόν να της φαίνεται τόσο μικρό το κορμί του Μάρτιν. Ζωντανός ήταν άντρας μεγάλωσμος, γερός, τη νύχτα του γάμου τους την είχε σηκώσει στα χέρια του σαν να μην είχε βάρος το κορμί της, σαν να 'ταν σκέτο φως.

Οι μαύρες τρίχες στο στήθος του κολλούσαν βρεγμένες στο δέρμα του.

«Νομίζω πως είναι εντάξει, Νόρα», είπε η Όνια.

«Δίγο ακόμα». Πέρασε την παλάμη της στο στέρνο του, σαν να το περίμενε ν' ανασηκωθεί, ν' ανασάνει.

Η Όνια της πήρε το γκρίζο πανί από τα σφιγμένα της δάχτυλα.

Το απόγευμα σκοτείνιασε γρήγορα κι ο αέρας έξω δυνάμωσε.

Η Νόρα καθόταν δίπλα στο κορμί του Μάρτιν. Άφησε την Όνια να συδαιλίσσει τη φωτιά και να ανάψει τα σπαρματσέτα. Αναπήδησαν κι οι δυο στο ξαφνικό χτύπημα της πόρτας και η καρδιά της Νόρας τινάχτηκε αλαφιασμένη στη σκέψη πως μπορεί να 'ταν ο Μάρτιν, που γύριζε κοντά της τέτοια ώρα.

«Η ευλογία του Θεού».

Ένας νέος άντρας μπήκε στο σπίτι, με το ράσο του ν' ανεμίζει πίσω του. Ο καινούργιος παπάς, μάντεψε η Νόρα. Είχε μαύρα μαλλιά και σφιχτά μάγουλα, μακριά πόδια κι ανοικτόννομητα χέρια, που δεν ταίριαζαν με το παιδικό πρόσωπο και τα ρόδινα χείλια του. Η Νόρα πρόσεξε το χώρισμα ανάμεσα στα δυο μπροστινά του δόντια. Το καπέλο του πατερ-Χίλι έσταζε από τη βροχή, κι όταν ο Πήτερ και ο Τζων μπήκαν πίσω του, οι ώμοι τους ήταν μούσκεμα. Ο καιρός είχε γυρίσει κι εκείνη δεν το είχε καν αντιληφθεί.

«Καλησπέρα, πάτερ». Η Όνια πήρε τη βρεγμένη κάπα που της έδωσε και την άπλωσε προσεκτικά στο δοκάρι, να στεγνώσει στη ζεστασιά της φωτιάς.

Ο παπάς κοίταξε γύρω του, πριν δει τη Νόρα καθισμένη στο δωμάτιο. Πήγε κοντά της σκύβοντας για να περάσει το χαμηλό πορτάκι. Τα μάτια του καρφώθηκαν πάνω της σοβαρά, μ' επισημότητα. «Ο Θεός μαζί σας, κυρία Λίχι. Τα συλλυπητήριά μου». Πήρε το χέρι της στα δικά του, το 'σφιξε μαλακά. «Το χτύπημα πρέπει να 'ναι πολύ ξαφνικό».

Η Νόρα έγνεψε καταφατικά, το στόμα της ήταν τελείως στεγνό.

«Το τέλος μας περιμένει όλους. Αλλά είναι πάντα μεγάλος ο πόνος, όταν ο Θεός παίρνει κοντά του αυτούς που αγαπάμε». Άφησε το χέρι της και γύρισε στον Μάρτιν. Ακούμπησε δυο λεπτά δάχτυλα στον λαιμό του αντρός της κι ύστερα κού-

νησε ελαφρά το κεφάλι του. «Έχει ήδη πεθάνει. Δεν μπορώ να κάνω τίποτα».

«Δεν το ήξερε ότι θα πεθάνει, πάτερ». Αυτός που μίλησε ήταν ο Πήτερ. «Δεν γίνεται να τον ευλογήσεις έτσι κι αλλιώς; Η ψυχή του μπορεί να 'ναι ακόμα μέσα στο κορμί του».

Ο πατερ-Χίλι σκούπισε το μέτωπό του με το μανίκι του και μόρφασε, σαν να 'θελε να ζητήσει συγγνώμη. «Τα μυστήρια είναι για τους ζωντανούς. Δεν μπορώ ούτε να τον εξομολογήσω ούτε να τον μεταλάβω ούτε να τον χρίσω με μύρο. Τα μυστήρια δεν είναι για τους πεθαμένους».

Η Νόρα έσφιξε τις ξύλινες χάντρες της τόσο, που τα δάχτυλά της άσπρισαν. «Μπορείς να προσευχηθείς γι' αυτόν, πάτερ;»

Ο παπάς ξεκόλλησε το βλέμμα του από τους δυο άντρες που στέκονταν στην πόρτα και γύρισε στη Νόρα.

Η γυναίκα έσφιξε το σαγόνι της. «Ήταν καλός άνθρωπος, πάτερ. Πες τις προσευχές σου κι ευλόγησέ τον».

Ο πατερ-Χίλι στέναξε, κούνησε το κεφάλι του συμφωνώντας κι έβαλε το χέρι στην τσάντα του. Από μέσα έβγαλε ένα μικρό χρησιμοποιημένο κερί κι ένα μπουκαλάκι με λάδι. Άναψε το κερί στη φωτιά της μεγάλης κάμαρας και το 'στησε αδέξια στα σταυρωμένα χέρια του Μάρτιν. Ύστερα άρχισε να προσεύχεται κι άλειψε άγιο μύρο το μέτωπο του νεκρού με σταθερές κινήσεις.

Η Νόρα γονάτισε κατάχαμα στο σκληρό πάτωμα δίπλα στο κρεβάτι μετρώντας τις χάντρες του ροζάριου στα δάχτυλά της με τη δύναμη της συνήθειας. Αλλά τα λόγια της προσευχής τα 'νιωθε κούφια και κρύα στο στόμα της και σύντομα σταμάτησε να ψιθυρίζει κι έμεινε βουβή εκεί δα.

Δεν είμαι έτοιμη να μείνω μόνη μου, σκέφτηκε.

Ο πατερ-Χίλι ξερόβηξε και σηκώθηκε, τίνανε τη σκόνη από

τα γόνατά του, πήρε την κάπα του και το νόμισμα που του 'δωσε ο Τζων.

«Ο Θεός μαζί σου», είπε στη Νόρα, τινάζοντας τη βροχή από το καπέλο του πριν το φορέσει. Πήρε ξανά το χέρι της στα δικά του κι εκείνη τινάχτηκε νιώθοντας τα κοκαλιάρικα δάχτυλά του.

«Ο Θεός μαζί σου. Σ' Εκείνον θα βρεις παρηγοριά και αγάπη και στήριγμα, κυρία Λίχι. Θα σε θυμάμαι στις προσευχές μου».

«Ευχαριστώ, πάτερ».

Τον είδαν να καβαλάει το γαϊδούρι του έξω στην αυλή, σκυφτός κόντρα στη βροχή. Σήκωσε το χέρι του αποχαιρετώντας τους, ύστερα βίτισε το καπούλι του ζώου, και η βροχή, η θολούρα και το σκοτάδι κατάρπιαν τη μαύρη φιγούρα του, καθώς ξεμάκραινε προς την κοιλάδα.

Όταν έπεσε η νύχτα, το σπίτι ήταν γεμάτο γείτονες που είχαν μάθει ότι ο Μάρτιν πέθανε στη διασταύρωση, κοντά στο σιδεράδικο· ότι είχε σωριαστεί στο χώμα σαν να τον είχε χτυπήσει αστροπελέκι, λες κι οι σφυριές που έπεφταν βαριές στο αμόνι τον είχαν σκοτώσει κι αυτόν. Μαζεύτηκαν όλοι γύρω από τη φωτιά, γυρεύοντας παρηγοριά στις πίπες τους, μουρμουρίζοντας συλλυπητήρια στη Νόρα. Έξω η βροχή κοπανούσε την αχυρένια στέγη.

Αντιμέτωπη με τόσο κόσμο μέσα στο σπίτι της, η Νόρα ρίχτηκε στις ετοιμασίες για την αγρυπνία: δεν ήταν ώρα να κλάψει τώρα· έπρεπε να φέρει *ποτίν*, πήλινα τσιμπούκια, καπνό, καρέκλες και σκαμνιά. Η Νόρα ήξερε πως ο θάνατος γεννάει στους ανθρώπους τη λαχτάρα να καπνίσουν, να πιούνε και να

φάνε· λες και φροντίζοντας τα πνευμόνια και τα στομάχια τους σιγουρεύονταν για τη δική τους καλή υγεία, βεβαιώνονταν πως οι ίδιοι θα συνέχιζαν να υπάρχουν.

Όταν ένιωσε το βάρος της λύπης ασήκωτο, έτοιμο να την λιώσει κάτω στο πάτωμα, η Νόρα τραβήχτηκε στον τοίχο και πίεσε τις παλάμες της στον κρύο ασβέστη, θέλοντας να στηριχτεί. Πήρε βαθιές ανάσες και κοίταξε τους ανθρώπους στην κάμαρα. Οι περισσότεροι ήταν από την κοιλάδα, δεμένοι με ταξύ τους με τους δεσμούς του αίματος, της δουλειάς και των παραδόσεων, που είχαν σφραγίσει στο χώμα όσοι είχαν ζήσει εδώ πριν από τους ίδιους. Ήταν ήσυχοι, κλειστοί άνθρωποι αυτοί που ζούσανε στη σκιερή μεριά του Κροχέιν, στο καρπερό χωνευτήρι που σχημάτιζε η πλαγιά του βουνού από τη μια και οι λόφοι Φουολαντουάν, Ντερίνκουλινγκ και Κλονκίν. Άνθρωποι που τον ήξεραν το θάνατο. Στο μικρό σπιτάκι της η Νόρα είδε τους γειτόνους της ν' αφήνουνε με τον τρόπο τους χώρο στον πόνο, όπως ξέρανε. Ρίχνανε ξερές σβουινιές στη φωτιά, συδαιλίζανε τη φλόγα, γέμιζαν τον αέρα με καπνό, λέγανε ιστορίες. Θα την άφηναν να κλάψει, αλλά όχι τώρα.

Έξω έπεσε κεραυνός, όλοι ρίγησαν και μαζεύτηκαν πιο κοντά στη φωτιά. Η Νόρα πήγαινε κι ερχόταν, τους έφερνε νερό, άκουγε ιστορίες, άκουγε ψιθυριστά τα σημάδια, που τώρα τα 'βλεπαν ότι ήταν σημάδια θανάτου. Οι άντρες είπαν για τον καιρό και για το πώς πετούσαν οι μικρές μπεκάτσες κι οι κίσσες, βλέποντας τώρα σ' όλα αυτά το θάνατο του Μάρτιν. Πολλά ειπώθηκαν και για το μέρος όπου σωριάστηκε, στο σταυροδρόμι απάνω, εκεί που έθαβαν όσους έπαιρναν μόνοι τους τη ζωή τους. Κάποιοι μίλησαν για την ξαφνική αλλαγή του ουρανού εκείνο το απόγευμα, για τα κατάμαυρα σύννεφα που μαζεύτηκαν στα δυτικά – κι αυτά ασφαλώς προάγγελοι του θα-

νάτου του Μάρτιν. Είπαν και για την καταιγίδα που είχε πέσει πάνω τους νυχτώνοντας.

Χωρίς να ξέρει ότι η Νόρα τον άκουγε, ο Πήτερ Ο'Κόννορ είπε στους άντρες ότι, ακριβώς πριν δει τον Μάρτιν να φέρνει το χέρι στην καρδιά, είχε προσέξει τέσσερις κίσσες να κάθονται όλες μαζί σ' ένα χωράφι.

«Κατηφόριζα το χαντάκι. Μα σάλεψαν αυτά τα πουλιά όσο τα ζύγωνα; Όχι, ρούπι δεν έκαναν. Μ' άφησαν και πέρασα ένα μέτρο από δίπλα τους κι ούτε που γύρισαν να με δούνε. “Παράξενο, πολύ παράξενο”, είπα μέσα μου και –μα την πίστη μου, παιδιά– ανατρίχιασα· γιατί ήταν λες κι έκαναν συμβούλιο. “Κάποιος πέθανε”, σκέφτηκα. Και δεν πρόλαβα να βγω στον χωματόδρομο και να φτάσω στο σταυροδρόμι, να τον, ο Μάρτιν Λίχι, ανάσκελα με τον ουρανό στα μάτια του και με τα σύννεφα να μαυρίζουν πέρα από τα βουνά».

Η βροντή τους έκανε να τιναχτούν ξανά.

«Εσύ, λοιπόν, τον βρήκες εκεί πέρα;» ρώτησε ο ανιψιός της Νόρας, ο Ντάνιελ, ρουφώντας την πίπα του.

«Εγώ. Και στενοχωρήθηκα, να ξέρεις. Έναν τέτοιο άντρα να τον βλέπεις να σωριάζεται κάτω, σαν δέντρο. Ζεστός ήταν ακόμα, ο Θεός ν' αναπάψει την ψυχή του».

Η φωνή του Πήτερ χαμήλωσε κι άλλο. «Και δεν ήταν μόνο αυτό. Ο Τζων κι εγώ τον σηκώσαμε και τον κουβαλήσαμε εδώ. Πήραμε τον ανήφορο απ' το σταυροδρόμι –και ο Μάρτιν ήταν βαρύς, δεν μπορούσαμε να τρέξουμε– και στο ψήλωμα σταθήκαμε να πάρουμε μιαν ανάσα. Ε, κι όπως κοιτάζαμε κάτω, την κοιλάδα, προς το δάσος, είδαμε φώτα».

Μουρμουρητά ακολούθησαν τα λόγια του.

«Αυτό που σας λέω. Φώτα. Από κει που έχουν τη μονιά τους τα ξωτικά, πέρα, στον Τάφο του Μουσικάντη, στο *Νεραϊδαριό*»,

συνέχισε ο Πήτερ. «Εντάξει, μπορεί να μη βλέπω σαν αϊτός, αλλά στον λόγο μου: είδα κάτι να φέγγει δίπλα στην ασπραγκαθιά. Θα με θυμηθείτε: θα 'χουμε κι άλλο θάνατο σε τούτο το σπίτι». Η φωνή του έγινε ψίθυρος. «Πρώτη ήταν η θυγατέρα τους, τώρα ο άντρας. Σας το λέω, του χάρου του αρέσει να τους παίρνει τρεις τρεις. Κι αν έχουνε βάλει κι οι Καλοί το χεράκι τους... τότε άσ' τα».

Η Νόρα ένιωσε τον λαιμό της να σφίγγεται και γυρνώντας έψαξε με το βλέμμα την Όνια. Την βρήκε να βγάζει τσιμπούκια κι άκοπο καπνό από ένα κοφίνι.

«Ακούς βροντές; Χαλάει ο κόσμος», ψιθύρισε η Όνια. Και δείχνοντας το κοφίνι πρόσθεσε: «Η γυναίκα του ανιψιού σου του Ντάνιελ το 'φερε».

Η Νόρα πήρε ένα μικρό πακέτο τυλιγμένο σε πανί κι έλυσε με τρεμάμενα δάχτυλα τον σπάγκο, που το κρατούσε δεμένο. Αλάτι, υγρό από τη βροχή. «Πού είναι;»

«Στον Μάρτιν. Προσεύχεται».

Η μικρή κάμαρα ήταν γεμάτη κόσμο, ο αέρας μαβής από τους καπνούς, που οι πιο γέροι και οι γυναίκες φυσούσαν πάνω στον άντρα της. Η Νόρα πρόσεξε πως είχαν γυρίσει το κορμί του Μάρτιν, τον είχαν ξαπλώσει με το κεφάλι στα πόδια του κρεβατιού, για να διώξουν το κακό. Το στόμα του είχε ανοίξει και το δέρμα του είχε κιόλας πάρει την κέρινη όψη των πεθαμένων. Το μέτωπό του γυάλιζε από το αγιασμένο λάδι του παπά. Το απολειφάδι του κεριού, σβησμένο, είχε πέσει στα στρωσίδια. Μια νεαρή γυναίκα, γονατιστή δίπλα του, μουρμούριζε το Χαίρε Κεχαριτωμένη με τα μάτια της κλειστά.

Η Νόρα την έπιασε από τον ώμο. «Μπρίτζιντ».

Η κοπέλα γύρισε το κεφάλι. «Ω Νόρα», ψιθύρισε και σηκώθηκε. Η γκαστρωμένη της κοιλιά ταλαντεύτηκε μαλακά, τρα-

βώντας τον μπροστινό ποδόγυρο του φουστανιού και της ποδιάς της. Φάνηκαν οι γυμνοί της αστράγαλοι. «Θεός σχωρέσ' τον. Ο Μάρτιν ήταν γερός και καλός άντρας. Πώς είσαι;»

Η Νόρα άνοιξε το στόμα της ν' απαντήσει, αλλά μετάνιωσε. Δεν μίλησε.

«Σου φέραμε κάτι λίγα χρειαζούμενα», συνέχισε η νεαρή γυναίκα δείχνοντας μ' ένα νεύμα τον Ντάνιελ, που καθόταν και κάπνιζε δίπλα στον Πήτερ. «Άφησα ένα κοφίνι στο τραπέζι».

«Το ξέρω, μου το 'πε η Όνια. Καλοσύνη σας. Θα σας το πληρώσω».

«Κακή και δύσκολη τούτη η χρονιά για σένα».

Η Νόρα πήρε ανάσα. «Μήπως ξέρεις ποιος έχει το ποτό;»

«Ο Σον έφερε ποτίν». Η Μπρίτζιντ έδειξε στη μεγάλη κάμαρα τον Σον Λιντς, τον θείο του Ντάνιελ, που ακουμπούσε δυο πήλινα σταμνιά στο πάτωμα. Μαζί του ήταν κι η Κέιτ, η γυναίκα του, μια γυναίκα με στραβά δόντια και ύφος φοβισμένο, σαν κυνηγημένη. Είχε σταθεί στο άνοιγμα της πόρτας και κοίταζε ταραγμένη μέσα στην κάμαρα. Ήταν φανερό πως μόλις είχαν φτάσει, τα ρούχα τους ήταν ακόμα μούσκεμα και μύριζαν κρύο.

«Νόρα, Μπρίτζιντ». Η Κέιτ τις χαιρέτισε, καθώς οι δυο γυναίκες πέρασαν ξανά στη μεγάλη κάμαρα. «Μαύρη μέρα. Ήρθε ο παπάς; Ή να το κρύψουμε το ποτίν;»

«Ήρθε κι έφυγε».

Το πρόσωπο του Σον ήταν σκοτεινιασμένο, τα μάτια και τα χείλια του σαν σκληρές γραμμές. Με το ροζιασμένο του δάχτυλο γέμισε καπνό την πίπα του. «Θεός σχωρέσ' τον άντρα σου», είπε στη Νόρα.

«Ο Θεός να σ' έχει καλά, Σον».

«Έχεις κάποιον μουσαφίρη εκεί έξω», είπε δείχνοντας προς την πόρτα. Πήρε την τσιμπίδα με το καρβουνάκι που του 'δω-

σε ένας από τους άντρες δίπλα στη φωτιά, άναψε την πίπα του και μουρμούρισε: «Ο Θεός να λυπηθεί τις ψυχές των πεθαμένων». Ρούφηξε τον καπνό, ύστερα τον έβγαλε ανάμεσα απ' τα δόντια του. «Ήρθε κι η ξωτάρισσα. Εδώ απ' όξω είναι, δίπλα στον σωρό της κοπριάς, και περιμένει».

Η Νόρα έμεινε ακίνητη. «Η Νανς Ρόουτς;»

«Ναι, η ίδια η γρια-κάργια». Έφτυσε κατάχαμα.

«Πού το ήξερε και ήρθε;»

Ο Σον ζάρωσε τα φρύδια του. «Εγώ δεν θα της μίλαγα, ούτε κι αν ήταν η τελευταία γυναίκα στη γη».

Η Κέιτ τον κοίταξε φοβισμένη.

«Η Νανς Ρόουτς; Εγώ νόμιζα πως ήταν η παραδουλεύτρα», είπε η Μπρίτζιντ.

«Αναρωτιέμαι τι θέλει», μουρμούρισε η Νόρα. «Δεν είναι λίγος ο δρόμος για μια γυναίκα στα χρόνια της, τέτοια ώρα και μέσα στη βροχή. Ούτε του εχθρού μου το σκυλί δεν θα 'βγαζα έξω τέτοια νύχτα».

«Να καπνίσει θέλει και να πιει. Αυτό θέλει», είπε η Κέιτ χολιασμένη. Τα ρουθούνια της τρεμόπαιζαν. «Μην την μπάσεις μέσα, Νόρα, τη στρίγκλα, τη μάγισσα».

Είχε πέσει πια η νύχτα και η μπόρα δυνάμωνε. Η Νόρα άνοιξε σπρώχνοντας την ξύλινη πόρτα του σπιτιού και έψαξε με τα μάτια την αυλή, τεντώνοντας το κεφάλι της κάτω από το χαμηλό υπόστεγο. Από την ψάθα στις άκρες του κυλούσε το νερό ποτάμι. Στην αρχή δεν είδε τίποτα, η βροχή τα τύλιγε όλα στις σκιές της, μόνο μια αχνή γκρίζα γραμμή στον ορίζοντα ξεχώριζε, εκεί που το σκοτάδι δεν είχε ακόμα πνίξει το φως. Μετά, με την άκρη του ματιού της, είδε μια μικροκαμωμένη φιγούρα να

έρχεται προς το μέρος της από τη γωνιά του σπιτιού, όπου ήταν σωριασμένη η κοπριά κόντρα στον πέτρινο τοίχο. Η Νόρα βγήκε έξω απ' το υπόστεγο, στην αυλή, κλείνοντας πίσω της την πόρτα για να μην μπει το κρύο στο σπίτι. Ένωσε τα πόδια της να βουλιάζουν στη λάσπη.

«Ποιος είναι;» φώναξε, αλλά μια βροντή έπνιξε τα λόγια της. «Εσύ είσαι, Νανς Ρόουτς;»

Η γυναίκα ζύγωσε στην πόρτα και σκύβοντας μπήκε κάτω από το υπόστεγο και έριξε πίσω την κουκούλα της κάπας της.

«Εγώ είμαι, Νόρα Λίχι». Η αστραπή φώτισε τον ουρανό και η Νόρα είδε τη γριά μπροστά της, βρεγμένη ως το κόκαλο, τ' άσπρα της μαλλιά γυάλιζαν κολλημένα στο κρανίο της. Η Νανς ανοιγόκλεισε τα βλέφαρά της να διώξει τις στάλες της βροχής που κυλούσαν στο μέτωπό της. Ήταν κοντή, σκυφτή απ' τα χρόνια, μ' ένα πρόσωπο πιο ζαρωμένο κι από μαραγκιασμένη πατάτα. Τα μάτια της, θαμπά απ' τα γεράματα, κοίταξαν τη Νόρα κάτω από τα βαριά της βλέφαρα. «Θεός σχωρέσ' τον άντρα σου».

«Σ' ευχαριστώ, Νανς».

«Για τον Μάρτιν τέλειωσαν τα βάσανα τούτης της ζωής».

«Ναι».

«Ο άντρας σου περπατάει τώρα στον δρόμο της αλήθειας». Τα χέλια της Νανς μισάνοιξαν, φάνηκαν τα λίγα δόντια που της είχαν μείνει στο φαφούτικο στόμα της. «Ήρθα μήπως και θέλεις να τον μοιρολογήσω. Ο Μάρτιν σου ήταν καλός άνθρωπος».

Η Νόρα κοίταξε τη Νανς, που έσταζε μπροστά της. Τα ρούχα της, βαριά από το νερό της βροχής, κρέμονταν από τους αδύνατους στενούς ώμους της. Μα, παρά τα μουσκεμένα μάλλινα κουρέλια της, είχε κάτι το επιβλητικό στο παρουσιαστικό της. Ήταν κι η έντονη, πικρή μυρωδιά της. Σαν πατημένη τσουκνίδα.

δα μυρίζει, σκέφτηκε η Νόρα. Σαν μαραμένα σάπια φύλλα. Η μυρωδιά κάποιου που ζει κοντά στο χρώμα του δάσους.

«Πώς το 'ξερες και ήρθες;» ρώτησε η Νόρα.

«Είδα τον καινούργιο παπά καβάλα στο γαϊδούρι του, κι όλο το βίτσιζε το ζωντανό. Και μόνο ο Διάβολος ο ίδιος ή κανέννας πεθαμένος θα 'βγαζε έναν παπά από τη βολή του τέτοια νύχτα».

«Είδες τον πατερ-Χίλι».

«Και κατάλαβα πως ήταν ο άντρας σου, ο Μάρτιν. Ο Θεός ν' αναπαύσει την ψυχή του», πρόσθεσε η γριά.

Μια παγωμένη κλωστή ήρθε και κόλλησε στη ραχοκοκαλιά της Νόρας. Από μακριά ακούστηκε κι άλλη βροντή.

«Το κατάλαβες;»

Η Νανς έγνεψε καταφατικά κι άπλωσε το χέρι της στη Νόρα. Τα δάχτυλά της ήταν παγωμένα κι αναπάντεχα απαλά.

Χέρι που γιατρεύει, σκέφτηκε η Νόρα. «Και σηκώθηκες και ήρθες τόσο δρόμο, παρά την πόρτα και τον αέρα».

«Κανέννας δεν λιώνει με λίγη βροχή στο κεφάλι του. Θα έκανα πολύ περισσότερα για τον άντρα σου».

Η Νόρα άνοιξε την πόρτα και τίναξε τις λάσπες από τα πόδια της. «Δοιπόν, πέρνα μέσα. Μιας και ήρθες».

Οι κουβέντες μέσα στη γεμάτη κάμαρα σώπασαν, όταν η Νόρα έβαλε τη Νανς στο σπίτι. Όλα τα μάτια καρφώθηκαν στη γριά, που διάβηκε το κατώφλι και στάθηκε και κοίταξε γύρω της, τεντώνοντας το σαγόνι της.

«Ο Θεός να σας έχει όλους καλά», είπε. Η φωνή της ήταν λεπτή, κάτω από τη βραχνάδα του καπνού και της ηλικίας.

Οι άντρες της έγνεψαν με σέβας. Κάποιες γυναίκες την κοίταξαν από πάνω μέχρι κάτω, είδαν τη λάσπη την κολλημένη στον ποδόγυρο του ρούχου της, το ζαρωμένο της πρόσωπο, το μουσκεμένο της σάλι. Ο Σον Λιντς την αγριοκοίταξε,

πριν της γυρίσει την πλάτη στρέφοντας ξανά το βλέμμα του στη φωτιά.

Ο Τζων Ο'Ντόναχιου σηκώθηκε. Το γεροδεμένο κορμί του σιδερά γέμισε ξαφνικά την κάμαρα. «Κι εσένα το ίδιο, Νανς Ρόουτς. Ο Θεός να σ' έχει καλά». Παραμέρισε να της κάνει χώρο κοντά στη φωτιά κι οι άλλοι άντρες αμέσως ακολούθησαν το παράδειγμά του. Ο Πήτερ, με το τσιμπούκι στο στόμα, έπιασε ένα σκαμνάκι και το 'βαλε μπροστά στη θράκα. Η Όνια έφερε νερό για τα λασπωμένα πόδια της γριάς. Ο Ντάνιελ της έδωσε ένα ποτηράκι ποτίν, κι όταν εκείνη κούνησε αρνητικά το κεφάλι της, ο νέος άντρας της το 'βαλε με το ζόρι στη χούφτα της λέγοντας: «Ούτε μια δαχτυλήθρα δεν είναι!».

Βλέποντας πως η Νανς ήταν καλοδεχούμενη, ξανάπιασαν τις κουβέντες τους κι όσοι είχαν σωπάσει. Μόνο ο Σον και η Κέιτ Λιντς τραβήχτηκαν παράμερα κι έμειναν εκεί μουτρωμένοι, παρακολουθώντας.

Η Νανς άπλωσε τα ξυπόλυτα πόδια της κοντά στα κάρβουνα, πίνοντας σιγά σιγά το ποτηράκι της. Η Νόρα κάθισε δίπλα της κι η κρυάδα του φόβου απλώθηκε στην κοιλιά της βλέποντας τους μουσκεμένους ώμους της γριάς ν' αχνίζουν. Πώς το 'χε καταλάβει ότι ο Μάρτιν πέθανε;

Η Νανς πήρε βαθιά ανάσα και σήκωσε το χέρι της δείχνοντας τη χαμηλή πόρτα, που οδηγούσε στο καμαράκι. «Εκεί είναι;»

«Εκεί», απάντησε η Νόρα – κι η καρδιά της φτερούγισε.

Η Νανς τύλιξε και τα δυο της χέρια γύρω από το ποτηράκι της. «Τι ώρα ξεψύχησε;»

«Όταν τον έφεραν ο Τζων κι ο Πήτερ, είχε ακόμα φως. Δεν είχε σουρουπώσει». Η Νόρα κάρφωσε το βλέμμα στο πάτωμα. Η μυρωδιά της κλεισούρας και του καπνού μέσα στο σπίτι μετά τον καθαρό αέρα της νύχτας έξω της είχε φέρει αναγούλα.

Ήταν πολύς ο καπνός εδώ μέσα. Πολύς ο θόρυβος. Μακάρι να μπορούσε να βγει έξω και να ξαπλώσει στην απαλοσύνη της λάσπης, ν' ανασάνει τη μυρωδιά της βροχής και να 'ναι μόνη της. Να τη βρει το αστροπελέκι και να την χτυπήσει.

Η Νόρα ένιωσε το χέρι της Νανς γύρω από τα δάχτυλά της. Η τρυφεράδα στο άγγιγμά της ήταν τρομακτική. Δαγκώθηκε για να μη σπρώξει τη γριά μακριά της.

«Νόρα Λίχι. Άκουσέ με», ψιθύρισε η Νανς. «Όσος κι αν είναι ο θάνατος στον κόσμο, ο πόνος της κάθε γυναίκας είναι δικός της και μόνο δικός της. Για την καθεμία ο σπαραγμός παίρνει μορφή αλλιώτικη. Μα η αλήθεια η πικρή είναι πως σαν περάσει ένας χρόνος από τη μέρα που θάβεις τον άντρα σου, οι άνθρωποι δεν θα τη θέλουν πια τη λύπη σου. Αυτή είναι η αλήθεια. Θα ξαναρχίσουν να σκέφτονται ο καθένας τον εαυτό του. Θα γυρίσουν στη δική τους ζωή. Ας τον θρηνήσουμε, λοιπόν, τον Μάρτιν τώρα, όσο είναι εδώ κι ακούνε. Όσο έχουν ακόμα την υπομονή ν' ακούσουν τον θρήνο σου».

Η Νόρα έγνεψε καταφατικά. Με το ζόρι κρατιόταν να μην κάνει εμετό.

«Και για πες μου, Νόρα. Τι είναι αυτά που λένε ότι πέθανε στο σταυροδρόμι; Αλήθεια είναι;»

«Αλήθεια». Αυτή που απάντησε ήταν η Μπρίτζιντ. Που όρθια πίσω τους έκοβε καπνό στο τραπέζι. «Εκεί τον βρήκε ο Πήτερ Ο'Κόνор. Κακιά συμφορά».

Η Νανς γύρισε μισοκλείνοντας τα μάτια. «Ποια είσαι σύ;»

«Η Μπρίτζιντ Λιντς».

«Του ανιψιού μου του Ντάνιελ η γυναίκα», εξήγησε η Νόρα.

Η Νανς ζάρωσε τα φρύδια της. «Έχεις παιδί στην κοιλιά. Μπρίτζιντ, κορίτσι μου, δεν θα 'πρεπε να είσαι στο σπίτι ενός πεθαμένου».

Η Μπρίτζιντ σταμάτησε να κόβει τον καπνό κι έμεινε να κοιτάζει τη γριά.

«Πρέπει να φύγεις. Έχεις δικαίωμα να φύγεις. Πριν ανασάνεις το θάνατο και τον αρπάξει και το μωρό σου».

«Αλήθεια;» ψέλλισε η Μπρίτζιντ. Το μαχαίρι της έπεσε στο τραπέζι. «Το ξέρω ότι δεν πρέπει να πατήσω στο νεκροταφείο, αλλά...»

«Νεκροταφεία, σπίτια πεθαμένων, μνήματα ανοιχτά». Η Νανς έφτυσε στη φωτιά.

Η Μπρίτζιντ γύρισε στη Νόρα. «Δεν θέλω να φύγω χωρίς τον Ντάνιελ», ψιθύρισε. «Δεν θέλω να βγαίνω μόνη μου στα σκοτεινά. Και βρέχει με το τουλούμι. Δεν θέλω να φύγω μόνη μου».

«Όχι». Η Νανς κούνησε το κεφάλι της. «Μη φύγεις μόνη σου. Είναι ταραγμένη κι άγρια νύχτα».

Η Μπρίτζιντ αγκάλιασε με τα δυο της χέρια την κοιλιά της.

Η Νανς έκανε νόημα στην Όνια, που μοίραζε γεμάτα τσιμπούκια στους άντρες. «Όνια Ο'Ντόναχιου, θα πας ετούτο το κορίτσι σ' ένα γειτονικό σπίτι; Πάρε και τον άντρα της μαζί, για να γυρίσει μαζί σου. Δεν είναι νύχτα να τριγυρίζει κανένας μόνος του στον δρόμο».

«Πήγαινε την στις Πεγκ Ο'Σεί», μουρμούρισε η Νόρα. «Εί-ναι πιο κοντά».

Η Όνια κοίταξε τη μία, ύστερα την άλλη. «Γιατί; Τι τρέχει;»

«Είναι για το καλό του μωρού». Η Νανς άπλωσε το γέρι-κο χέρι της κι ακούμπησε την κοιλιά της Μπρίτζιντ. «Βιάσου, κοπέλα μου. Βάλε λίγο αλάτι στην τσέπη σου και φύγε. Η μπόρα ανταριάζει και πάει».

Τα μεσάνυχτα το σπίτι της Νόρας είχε μπουκώσει από τη μυ-

ρωδιά του βρεγμένου μαλλιού και απ' την ξινίλα τόσων ανθρώπων στριμωγμένων στον ίδιο χώρο. Στα κλειστά βλέφαρα του Μάρτιν Λίχι άστραφταν δυο πένες, βαλμένες εκεί από το χέρι κάποιου γείτονα. Και στο στήθος του ήταν ακουμπισμένο ένα πιατάκι με σβολιασμένο αλάτι. Πάνω στο στομάχι του είχε μια πιατελίτσα με καπνό και χαμολεύκι. Ο αέρας ήταν αποπνικτικός, ντουμανιασμένος. Οι άντρες έσφιγγαν στα χείλια τους τα πήλινα τσιμπούκια, δανείζονταν τις βελόνες του πλεξιμάτος της Νόρας για να σκαλίσουν τις στάχτες, τις σκούπιζαν ύστερα στα παντελόνια τους.

Όταν κόντευε δώδεκα, ο Τζων Ο'Ντόναχιου είπε μια προσευχή για τον νεκρό κι όλοι γονάτισαν και μурμουούρισαν τις ευχές τους. Μετά οι άντρες τραβήχτηκαν κοντά στους τοίχους και βάλθηκαν να παρακολουθούν το μοιρολόι των γυναικών στο χαμηλό τρεμάμενο φως των σπαρματσέτων, που βρομούσανε λίπος και καίγονταν πολύ γρήγορα στις μπρούντζινες βάσεις τους.

Η Νανς Ρόουτς έδινε τον τόνο κόντρα στον μακρινό αχό των κεραυνών. Το μέτωπό της ήταν γκρίζο από τις στάχτες, τα χέρια της μαυρισμένα από την καπνιά, αφού αυτή είχε τρίψει με κρύα κάρβουνα τα μέτωπα των άλλων γυναικών. Η Νόρα Λίχι ένιωθε την κρούστα της καπνιάς στα μάγουλά της να σκίζεται με κάθε καυτό δάκρυ. Γονάτισε στο πάτωμα και κοίταξε τον κύκλο των γνώριμων προσώπων, που τα σκοτείνιαζε η επισημότητα της ώρας.

Εφιάλτης είναι, σκέφτηκε.

Η Νανς έκλεισε τα μάτια της, μισάνοιξε το στόμα της κι άρχισε ένα σιγανό θρήνο, που έπνιξε τη χαμηλόφωνη κουβέντα των αντρών, όπως ένα δωμάτιο χωρίς αέρα πνίγει τη φλόγα. Ζάρωσε κουκουβιστά κατάχαμα και άρχισε να ταλαντεύε-

ται μπρος πίσω, με τα μαλλιά της λυμένα, λίγες λιανές τούφες στους ώμους της. Έκλαιγε χωρίς σταματημό, χωρίς λέξεις. Το μοιρολόι της ήταν κούφιο, γεμάτο φόβο. Της Νόρας της θύμισε την *μπαν σι*, την Καλή Κυρά που κλαίει το θάνατο πριν από το θάνατο. Της θύμισε τα βουβά, τα δίχως φωνή χασμουρητά του θανάτου αυτών που πνίγονται.

Όσο η Νανς μοιρολογούσε, οι άλλες μουρμούριζαν προσευχές για τον πεθαμένο, ζητώντας από το Θεό να δεχτεί την ψυχή του Μάρτιν Λίχι. Το βλέμμα της Νόρας στάθηκε στην Κέιτ Λιντς, τα καστανά μαλλιά της θαμπά στο μισόφωτο, στην κόρη της Σόρσα, γονατιστή δίπλα της, με λακκάκια στα μάγουλα, να προσεύχεται ψιθυριστά, στην Έιλις Ο'Χέαρ, τη γυναίκα του δάσκαλου να σταυροκοπιέται ξανά και ξανά, λοξοκοιτάζοντας τη Νανς με το κερί στο χέρι. Οι γειτόνισσές τους κι οι θυγατέρες τους. Οι γυναίκες της κοιλιάδας, όλες έσφιγγαν τα χέρια τους, τα σταύρωναν, πιλατεύοντας τα δάχτυλα. Η Νόρα έκλεισε τα μάτια της. Καμιά τους δεν ήξερε πώς ένιωθε. Καμιά τους.

Ήταν τρομακτικό, το πώς ξέφευγαν από τα χαλινάρια της γλώσσας, το πώς τις οδηγούσε στον σπαραγμό η *μπαν φάσα*, η Σοφή Γριά. Η Νόρα άνοιξε το στόμα της και η ίδια της η φωνή της φάνηκε άγνωστη. Βόγκηξε και ο ήχος του πόνου της την τρόμαξε.

Πολλούς μέσα στην κάμαρα τους πήραν τα δάκρυα απ' τον θρήνο, το κίνου των γυναικών. Έσκυψαν τα βρεγμένα κεφάλια τους και παΐνεψαν τον Μάρτιν Λίχι με γλώσσες λυμένες από το ποτίν, μετρώντας μία μία τις αρετές του, να τις ακούσουν Θεός και άνθρωποι. Ήταν ο καλός πατέρας μιας κόρης, που μήνες μόλις νωρίτερα είχε φύγει από τούτον τον κόσμο. Καλός σύζυγος. Άντρας που είχε το χάρισμα να βάζει τα κόκαλα στη θέση

τους. Τα γερά, στιβαρά του χέρια μπορούσαν πάντα να μερέψουν τα τρομαγμένα άλογα.

Το βογκητό της Νανς χαμήλωσε, έγινε μια αλυσίδα από κοφτές λαχανιασμένες ανάσες. Παίρνοντας ξαφνικά μια χούφτα στάχτες έγειρε το κορμί της προς την πόρτα της αυλής και τις τίναξε προς τα έξω. Στάχτες για να διώξει Αυτούς που θα μπορούσαν να εμποδίσουν την ψυχή του πεθαμένου να πετάξει στον άλλον κόσμο. Στάχτες για να καθαγιάσει τον θρήνο συγγενών και φίλων. Να τον αγιάσει.

Ανάμεσα στις γυναίκες που προσεύχονταν η Νανς διπλώθηκε αργά, ακούμπησε το κεφάλι στα γόνατά της, σκούπισε τη στάχτη από το πρόσωπό της με τη φούστα της και σηκώθηκε. Το μοιρολόι είχε τελειώσει. Περίμενε να πάψουν τα λόγια κι οι φωνές, να καταλαγιάσουν στη σοβαρότητα της σιωπής. Κι ύστερα γνέφοντας στη Νόρα τραβήχτηκε σε μια σκοτεινή γωνιά. Μάζεψε τα άσπρα της μαλλιά χαμηλά στο σβέρκο της και πήρε την πήλινη πίπα που της έδωσαν. Την υπόλοιπη νύχτα την πέρασε καπνίζοντας σκεφτική, παρακολουθώντας τις γυναίκες και τους άντρες να τριγυρίζουν τη Νόρα σαν πουλιά πάνω από φρεσκοθερισμένο χωράφι.

Η νύχτα άλεθε τις ώρες. Πολλοί απ' τους μαζεμένους στο σπίτι των Λίχι, ζαλισμένοι και παρηγορημένοι από το ξερό χαμολεύκι που καιγόταν στις πίπες τους, πλάγιασαν κατάχαμα και κοιμήθηκαν, βολεμένοι πρόχειρα στα ρείκια, τα βούρλα και στις προσευχές. Η βροχή τρύπωνε στην καμινάδα κι έπεφτε τσιρίζοντας στη φωτιά. Λίγοι έμειναν ξύπνιοι με ιστορίες και κουτσομπολιά, ευλογώντας πότε πότε τον νεκρό και γυρεύοντας σημάδια στην καταιγίδα που λυσομανούσε έξω στην κοιλά-

δα. Μόνο η Νόρα είδε τη γριά να σηκώνεται από τη γωνιά της, να φοράει την κουκούλα της και να τραβάει ξανά στο σκοτάδι και στα ουρλιαχτά του έξω κόσμου.